СТАТТІ: ЛАБОРАТОРІЯ СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ

Анатолій Ахутін,
Ірина Берлянд

ВОЛОДИМИР СОЛОМОНОВИЧ БІБЛЕР ТА ЙОГО ДІА-ЛОГІКА КУЛЬТУРИ

Замість вступу

В. Біблер (1918–2000) — фундатор оригінальної філософської системи діа-логіки, або логіки діалогу культур. Його філософія глибоко вкорінена в традиції класичної німецької філософії XIX сторіччя і є результатом її фундаментальної критики.

Почавши свою філософську роботу як марксист, що прагне відродити справжнього Маркса, не викривленого офіціозною догматикою, Біблер у подальшому створив цілком оригінальну концепцію філософської логіки, засадовою для якої є ідея про діалогічний характер людського розуму та свідомості [Библер, 1991; Библер, 2002]. Згідно з Біблером, кризи XX сторіччя, за яких було поставлено під знак запитання первинні поняття науки, етичні, правові, політичні принципи, естетичні критерії, є настільки радикальними, що заторкують першооснови класичної новоєвропейської раціональності. Це вимагає докорінного філософського переосмислення ідеї розуму в усій його логічній архітектоніці, а отже — власне філософії. На відміну від філософії Нового часу (XVII–XIX сторіччя, Декарт, Кант, Фіхте, Гегель), що розуміла себе як *науковчення*, як обґрунтування розуму, що пізнає, та всієї науково-технічної цивілізації, для XX сторіччя, на думку Біблера, нагальною є філософія, що логічно обґрунтовує можливість *гуманітарного* розуму, зорієнтованого на цілісність *культури*. Культура ж обґрунтовує себе загалом, тільки

© А. АХУТІН, І. БЕРЛЯНД, 2018
© Переклад з російської В. Недашківського, 2018

виходячи за свої межі, на грані, в логічному діалозі з розумом іншої культури, з іншою культурою розуму. У цьому діалозі її можна зрозуміти як особливе всезагальне, як унікальну логіку (на відміну від Геґеля, Біблер обґрунтовує можливість різних логік), як цілісного суб'єкта розуміння з його особливим — і саме тому всезагальним (загальнозначущим) — розумом. У філософському підґрунті культури Біблер знаходить можливість різних культур, що немовби перебувають у діалозі одна з одною. Біблер послідовно розвиває концепцію культури як діалогу культур: культури різних епох не поглинають одна одну в ході прогресивного розвитку, але у мисленні, художньому баченні, суспільному бутті сучасної людини спілкуються, сперечаються, навзаєм передбачають та обґрунтовують одна одну.

* * *

Головні ідеї концепції діа-логіки культури — у тезах і неминуче спрощено — можна викласти так.

Криза XX сторіччя та буття у культурі

1. Вже в першій чверті XX сторіччя, в його соціальних вибухах, у Першій світовій війні, у назріванні тоталітарних диктатур, у вивільненні цілих материків незнаного Європі духовного життя Азії та Африки, іншими словами — у вирішальних трагедіях початку XX сторіччя виявляє себе (аж до самоусвідомлення) фатально-згубне вичерпання ідеї прогресивного сходження європейської цивілізації як битого шляху людства.

На початку XX сторіччя зв'язок сторіч розпався. Мірою того, як на європейських теренах ставав ґлобальний *світ*, людина виявляла себе на перехресті «битих шляхів». Понад те, вже у 1920-ті роки дедалі більше виявляється незвідність *різних сенсів буття* — Близькосхідного (Юдео-Біблійного) та Еллінського, Античного та Середньовічного, Західного та Східного — незвідність їх і один до одного, і до сенсу, окресленого Новим часом і продуманого (на його межі, гранично) філософським розумом Канта, Геґеля, Гусерля та ін.

Смислові спектри, що відкрилися як радикально відмінні, неможливо збагнути (і прийняти) як щаблі сходинок, що ведуть нагору. Ці епохальні смисли претендують на онтологічну й рятівну унікальність і всезагальність, і разом з тим у XX сторіччі всі ці всезагальні ціннісні спектри відкриваються ще в одному — вирішальному — сенсі, — в сенсі, що позначається в їхньому спілкуванні один з одним — як відповідь на запитання з іншим смислом.

2. У XX сторіччі відбувається важке зближення (і знову відштовхування) побутових та буттєвих больових точок у житті людей. У цьому зближенні побуту та буття є єдиний вектор до вихідних історичних рішень, до добуттєвих засад буття.

У катаклізмах XX сторіччя людину викидають із сталих соціальних зв'язків, затишних закутів цивілізації; вона менше живе вдома і працює на своєму робочому місці, ніж гине в окопах, концтаборах, поневіряється в евакуаційних ешелонах, у діаспорі. Тут до катастрофічної межі зростає те,

що нині називають «кризою ідентичності» (класової, етнічної, національної, конфесійної). *Інший* вторгається не тільки в мою оселю, але й у мою свідомість. І тільки допустивши іншого у свою свідомість, відкривши його там як *іншого себе*, ми дістаємо шанс врятувати і свою оселю. Така екстремальна ситуація вимагає екстремального загострення свідомості (і мислення) в моменти граничних виборів і рішень. Ці рішення часто-густо не можуть запобігти долі, але можуть змінити її сенс, рятуючи гідність індивіда, його здатність уперше формувати первинні малі спільноти.

3. Витоки тих потрясінь і вирішальних зрушень у свідомості сучасної людини, зумовлені, здавалось би, тектонічними зрушеннями її фактичного буття, приховані, проте, в тих самих глибинах, що й витоки кризи, яка спричинила радикальні зрушення у найбільш рафінованому теоретичному та філософському мисленні, коли воно доходить необхідності звернутися до самого себе, переосмислити свої підвалини, апріорні засадові принципи.

Повертаючись до своїх початків, до вихідних понять, уперше сформульованих у XVII сторіччі (елементарність математичної і матеріальної точки, границя і диференціал, причиновість, множина тощо), фізична і математична теорії XX сторіччя виявляють логічну парадоксальність цих понять, їхню неочевидність, понад те — неможливість. У підсумку пізнання замикає всю історичну еволюцію науки Нового часу в певний інтервал, у просторово-часову цілісність, початок та кінець якої замкнено під єдиним дахом, а теоретика нібито відсторонено від цієї цілісності. Теоретик виявляється вільним стосовно (проблематичних) підвалин власного світу (математичного, фізичного), і в цій проблематичності йому відкривається зрозумілість інших універсальних підвалин.

4. Феномени такого самого штибу, тільки зі значно більшою потужністю, гостротою та первинністю, виникли у мистецтві XX сторіччя. У мистецтві різко зростає творча роль читача (глядача, слухача), який повинен на свій копил разом з митцем (і, слідом за Нільсом Бором, доповняльно) дороблювати, доконувати, завершувати — *виконувати* — полотно, граніт, ритм, партитуру до цього єдиного раз і назавжди (навік) здійснення. Такого додаткового читача чи глядача автор проектує, художньо винаходить, передбачає. Причому глядача, слухача, читача митець проектує не тільки всередині певної історичної доби (так було завжди!), але передусім як людину *іншого* історичного бачення, людину іншої *культури*. Твір розвивається (спілкування між автором та глядачем здійснюється) за законами (й беззаконно) спілкування на межі замкнутих епох і форм бачення, слухання, свідомості... Згадаймо хоча б ілюстрації Пікасо до «Метаморфоз» Овідія або його ж варіації на теми художньої класики. Це аж ніяк не стилізації, але саме зіткнення різних способів (форм) бачення та розуміння світу. Згадаймо демонстративну незавершеність поетичних, художніх, скульптурних витворів початку XX сторіччя, яка подеколи геніально провокує конструктивне співавторство того, хто їх сприймає з певної точки зору, у певному ракурсі, у певному ритмі руху.

І в теоретичному, і в художньому мисленні формується нова всезагальна орієнтація розуму: 1) на своє власнє начало; 2) на ідею взаєморозуміння, спілкування через епохи. Класична орієнтація на людину освічену, що крокує сходинками пізнання, дедалі більше виявляється не домінантою, а тільки одним із складників нового розуміння.

Діалог культур — феномен сучасної культури

«Діалог культур» як історико-культурна концепція є історична проекція того, що з'ясувалося в результаті, по-перше, критичного дослідження філософії науковчення (передусім геґелівської), по-друге, філософського продумування історичної та культурної ситуації сучасності (тобто XX сторіччя). Строго кажучи, *діалог культур* — це виняткова характеристика *єдиної* культури — культури XX–XXI сторіч (її можливості, інтенції), а також виняткова риса, яка робить цю — сучасну — культуру загальнозначущою, робить її абсолютним смисловим *персонажем* у всесвітній історичній драмі. Культурна інтенція сучасності — це свого роду діалогічне «відродження» культур (колишніх, сучасних, можливих), смислове *зростання* та власне культурне буття — це феномен можливої культури (культурної інтенції), її власна особливість як однієї з культур.

Культура XX сторіччя, зосереджена у переддень XXI сторіччя у своїх граничних буттєвих (навіть побутових) та онто-логічних засновках, актуалізує буття попередніх цивілізацій саме *як культур* (= як діалогу культур). Якщо сказати парадоксально, культури всіх сторіч — це культури (здатні до зростання смислові світи) тією мірою, якою вони увіходять між собою у діалог — у взаємне запитування та взаємне становлення — у контексті XX сторіччя.

Антична культура, що зосереджує подію в точці *акме* (вершина, доконаність, розквіт) — у вирішальному смисловому осередді життя, до якого магнітять найвіддаленіше минуле (зав'язка долі) і найвіддаленіше майбутнє (відбуття долі), — це мить, коли індивід виявляється відповідальним — саме як індивід — за свій рід (долю) і — кажучи гранично — за майбутню долю людства (Едип, Антигона, Федра, Прометей...). XX сторіччя надає ідеї *акме* остаточної серйозності та всезагальності, екзистенційного сенсу. XX сторіччя дописує «Поетику» Аристотеля, поетику трагедії.

Середньовічне пограниччя часу та вічності, культура причащання до всезагального Творця й Спасителя, мізерності кожного буття «в собі» та всевладдя й безсмертя особистості у миттєвій есхатології, у мить навернення, у мить сповіді... В останню мить життя. Всі ці «сповідні» осереддя виявляються життєво істотними у бутті (навіть у побуті!) кожної людини нашого часу. Але (до уваги!) ця трагедія причащання реалізується у XX сторіччі не в релігійній безумовності ритуалу, а як культура, на перехресті з іншими смислами спасіння та загибелі.

Гамлетівське «бути чи не бути?», запитувальність власне вихідного буття людини, врученість його (разом з його сенсом) самій людині, спокуса

самогубства, авторство своєї долі та свого вчинку, сполучене з її (долі) загрозливою анонімністю, з усвідомленням свого життя як точки на невідворотній і безконечній траєкторії розвитку... Гранично-помежові романні перипетії Дон-Кіхота або Фауста, Обломова або Івана Карамазова — вихідні форми творів XVII–XIX сторіч. Індивід живе тут у горизонті особистості, тобто на грані культур, в їх початку та відбуванні, — всі вони тільки у цілісному своєму спектрі утворюють поетику вчинку людини Нового часу.

Але ця актуалізація культур минулого — це актуалізація їхньої запитувальності, їхнього (майже неможливого) започаткування. XX сторіччя актуалізує Античність або Середньовіччя (як культури) тим, що ставить їх під знак запитання, ставить їх на грань небуття, розігрує як певні універсальні смислові можливості започаткування бути людиною-у-світі. Все поставлено на кін. Але це й означає, що в культурі (умовно помисленій) XX сторіччя всі історичні епохи (попередні та майбутні) існують уперше (?) як культури. Бахтін писав, що в культурі «кожне окреме явище занурене в стихію *першоначал буття*. На відміну від міфу тут є усвідомлення свого незбігу зі своїм власним сенсом» [Бахтин, 1979: с. 361]. Світові культури присутні в сучасній культурі і утворюють її саме цими точками нетотожності та стосунку до першоначал буття.

XX сторіччя відтворює історію культури як *сучасний діалог різних започаткувань буття* й тим самим актуалізує всезагальний сенс самого феномену *культури*.

* * *

Кожна філософська концепція намагається «випробувати» себе на ідеї освіти. Філософія має справу із *початком* — початком знання, культури, людини, отже, з тією ситуацією, де всього цього ще немає, все тільки можливе, тільки у задумі — а це і є ситуація утворення [1]. Тому концепція освіти виявляється свого роду перевіркою, experimentum crucis для філософської концепції. Свої цілісні концепції освіти створювало чимало філософів, а так чи так зверталися до цих проблем майже всі. Біблер не був винятком. Наприкінці 1970-х років Біблер зробив серію доповідей під загальною назвою «Йой, яка вихована, освічена, просвічена, культурна людина! (Про історичну, особистісну та педагогічну суперечку цих визначень)...» [Библер, 2002: с. 391–446]. У цих доповідях Біблер показав, що поняття *просвіта*, *виховання* та *освіта*, які часто-густо вживають як синоніми, перебувають одне з одним у складних, навіть суперечливих відношеннях — аж до антагонізму; що засадовими для кожного з них є особливі установки на мету педагогічного процесу — формування відповідно людини вихованої, просвіченої чи освіченої. Всі ці ідеї ґрунтовані на певних філософських засновках, які було проаналізовано

[1] Тут у російськомовному оригіналі статті маємо гру на двох смислах російського слова «образование», що українською залежно від контексту можна перекласти або як «освіта», або як «утворення». Здобуваючи освіту, людина творить (утворює) себе (порівн. нім. Bildung). — *Прим. перекладача.*

як кожного разу інакше проінтерпретована філософія Нового часу. Біблер уперше сформулював (на підставі праць М.М. Бахтіна) ідею *людини культури*, відмінну від ідеї *освіченої людини*, як нагальну для сучасного суспільства й відповідну ідеї сучасного *діалогічного розуму*, відмінного від новочасного *розуму, що пізнає*, — як «регулятивну ідею» сучасної школи. Йшлося про зміну самого задуму школи, про нове розуміння найпринциповіших питань: чого навчати, як навчати, що взагалі означає *навчати*. Його цікавило, як у сучасному мінливому світі можна зрозуміти відносини «вчитель — учень», «освіта — виховання», «предмет — метод навчання» тощо.

Працюючи над цими проблемами, Біблер спочатку був далекий від думки про будь-які соціальні чи педагогічні експерименти. Йшлося про мисленнєвий експеримент, про осмислення у контексті нової логіки (діалогіки) ідей культури та освіти. Приблизно тоді ж чи трохи пізніше в Харкові група шкільних вчителів почала проводити навчальні діалоги у різних класах і на різному навчальному матеріалі. Пафос їхньої роботи був пов'язаний зі спробою вибудувати такі уроки, на яких учень не просто засвоював би анонімну «культуру», упаковану в полегшені й пристосовані для засвоювання схеми, що «говорить» устами вчителя, але розвивав би своє особистісне, індивідуально-неповторне мислення. Учень та вчитель під час таких уроків поставали як (у певному розумінні) рівноправні співбесідники. Потреба у новому способі навчання зароджувалась із самої педагогічної практики. Ознайомлення з працями Біблера, а потім і особисте знайомство з ним допомогли педагогам побачити виявлені ними проблеми як прояв парадоксального характеру *всезагальної культурної ситуації XX сторіччя*, що, у свою чергу, допомогло зрозуміти *логічний* смисл своєї роботи, побачити, що діалогізм навчання пов'язаний не тільки з особливостями організації навчального процесу, але й із самим змістом освіти. Наприкінці 1970-х років колектив харківських педагогів під загальним керівництвом Біблера почав систематичну розробку та експериментальне проведення уроків-діалогів у харківських школах [Курганов, 1989]. Тут було відчуття необхідної зустрічі. Біблер після співпраці з учителями-діалогістами вирішив разом з ними розробити цілісну концепцію-проект нової школи, програму школи. Він назвав свою концепцію Школою діалогу культур (ШДК). Цю концепцію не слід розуміти як один із різновидів діалогічної педагогіки або гуманітарної (культурологічної) освіти: діалог тут не спосіб організації навчання, а визначення самого змісту освіти (сучасне знання побудоване діалогічно, тобто парадоксально), — а не тільки способу його засвоєння.

Цей зміст у концепції ШДК розгорнуто в такі етапи шкільного навчання.

У 1–2-му класах — підготовчих, що їх називають «класи точок здивування» — зав'язують «вузлики розуміння» навчальних предметів, що їх пізніше викладатимуть-розглядатимуть в культурно-історичній площині. Головними предметами у цих класах є загадки слова, загадки числа, загадки явищ природи, загадки історичної події... Тут розгортаються перші підходи

до сучасних проблем різних галузей знання (математика, фізика, поетика, лінґвістика тощо), більш поглиблений розгляд (та перевизначення) яких відбувається на наступних етапах навчання. З іншого боку, виникають первинні дитячі здивування та запитання з приводу раніше очевидних фактів. Педагогічне завдання цих класів — не стільки навчання дитини певних знань, умінь, навичок, скільки формування у неї установки на розуміння, певної вихідної запитувальності, коли знайомі, здавалося б, предмети — число, слово, час тощо — раптом виявляються дивними, дивовижними, незрозумілими — такими, що вимагають розуміння.

У 3–4-му класах учні опановують головні смисли античної культури з її ейдетичним, або космосотвірним розумом як способом розуміти ті смисли в їхній актуальності та нагальності для культури сучасної. Античність постає як цілісна культура в її різних аспектах (антична трагедія, міфологія, математика, механіка тощо).

5–6-й класи — класи середньовічної культури (причащального розуму) у співвіднесенні з Античністю, Новим часом, сучасністю.

7–8-й класи — культура Нового часу. Саме тут опановують ідею розуму, що пізнає, ґрунтовану на експерименті, та ідею «висхідного розвитку», характерну для новочасної думки, — але у постійному діалозі з іншими ідеями.

9–10-й класи присвячено культурі сучасності, а 11-й клас виокремлюють як спеціально діалогічний та певною мірою педагогічний у націленості на діалоги між класами з головних тем і проблем діалогу культур.

Упродовж усього періоду навчання проводять міжвікові — міжкультурні — діалоги.

Концепцію ШДК не було практично реалізовано в її цілісному вигляді, але як орієнтир і регулятивна ідея вона стала важливою і плідною для багатьох педагогів і колективів Росії та України, натхненні нею шкільні практики тривають і досі.

* * *

Біблер розумів філософію не як пошуки рятівної ідеології, а як підґрунтя можливого діалогу з перших та останніх питань буття. Саме це як ніколи нагальне для нас тут і тепер, коли галас скандалів, ідеологічних сварок, упертих суперечок заважає поміркованому діалогу. Понад те, у сучасному світі світів, де все поставлено під знак запитання, надзвичайно значущим є розуміння філософії як підвалини для діалогу різних культур.

* * *

Ми пропонуємо читачеві витинки із праці Біблера «Цивілізація і культура».

У пропонованій праці Біблер аналізує взаємовідносини культури та цивілізації, заторкує небезпеки та ризики, пов'язані зі зрушенням у центр людського буття важкого буття в культурі, і горе в тому, що при цьому тонкою мембраною цивілізації нехтують, а подеколи й руйнують її. Це не суто філософський (логічний) текст, це міркування філософа про сюжети майже «публіцистичні»,

проте міркування саме філософські, вповільнені, такі, що постійно повертаються до першовитоків проблеми. Текст цей написано на матеріалі доповіді, зробленої на початку 1990-х років. Ми обрали з нього уривки, які, як нам видається, особливо зацікавлять сучасного українського читача.

Ми зіткнулися із серйозними труднощами під час перекладу.

Мова Біблера дуже складна. Його синтаксис іноді здається занадто ускладненим, він використовує неологізми, застарілі слова, співзвуччя, експлуатує внутрішню форму слова тощо. Ці особливості стилю неминуче посилює переклад. Ми часто віддавали перевагу буквальному перекладу, що точно відтворює відтінки смислу, іноді офіруючи благозвучністю та природністю мови — певним виправданням цього рішення може бути те, що й оригінальний текст не видається гладким, легким та благозвучним. Так, наприклад, у випадку гри з внутрішньою формою слів ми використовували застарілі або маловживані українські слова, що давало можливість актуалізувати спільні для двох мов корені. Нас підтримувало у цьому рішенні те, що сам Біблер часто-густо вживав маловживані, незвичні, застарілі слова; його мова не була гладкою і благозвучною.

Біблерівська концепція первинно формувалась у традиції сприйнятого через Маркса геґельянства. І Геґель, і Маркс були ним не «скинуті з пароплава сучасності», але найсерйознішим чином прооблені, розвинені до своєї межі — до логічного самозаперечення й перетворення на інше — трансдукції, як він це називав. У діа-логіці геґелівську діалектику по-геґелівськи «знято», але вона по-біблерівськи залишається нагальним співбесідником разом з іншими логіками «чистих розумів». Звідси ще одна складність перекладу: слова, пов'язані з Геґелевими або Марксовими концептами, необхідно було перекладати так, щоб зберігався контекст. Українська філософська мова не має авторитетної традиції перекладів відповідних текстів, на яку ми могли б спертися. Можливо, знайдені рішення не є оптимальними — ми готові прийняти критику, заперечення та докори і сподіваємося, що цей досвід перекладу, навіть у випадку невдачі, стане додатковим стимулом удосконалення української філософської мови.

* * *

4 липня 2018 року виповниться 100 років від дня народження В.С. Біблера. Користуючись нагодою, ми хочемо проанонсувати збірник його статей українською мовою. Ми обрали для збірника тексти Біблера, які, на наш погляд, зацікавлять читачів, не ознайомлених з його працями. Це статті та порівняно невеликі брошури, об'єднані наскрізною темою — спробою осмислити «у переддень XXI сторіччя» (цей вислів подибуємо у кожному з текстів) сюжети не власне філософські, але помежові з філософією (моральність, цивілізація, освіта, громадське життя тощо) з точки зору діа-логіки, не вдаючись у власне логічні та парадоксологічні сюжети. У другий частині збірника — статті про Біблера його учнів.

Запрошуємо читачів взяти участь у презентації збірника, яка відбудеться 4 липня 2018 року (місце та час події буде вказано на сайті https://www.bibler.ru/).

ДЖЕРЕЛА

Бахтин, М.М. (1979). *Эстетика словесного творчества*. Москва.

Библер, В.С. (2002). «*Ах, какой воспитанный, образованный, просвещённый, культурный человек*!...» (Об историческом, личностном и педагогическом споре этих определений). В: *Замыслы*. Москва.

Библер, В.С. (1991). *От наукоучения — к логике культуры*: *Два философских введения в XXI век*. Москва.

Библер, В.С. (2002). К философии культуры. В: *Замыслы*. Москва.

Курганов, С.Ю. (1989). *Ребёнок и взрослый в учебном диалоге*. Москва.

Статтю одержано 05.02.2018

REFERENCES

Bakhtin, M.M. (1979). *Esthetics of Philological Creative Work*. [In Russian]. Moscow. [= Бахтин 1979]

Bibler, V.S. (2002). "*O, what a brought up, educated, enlightened, cultured man*!..."]In Russian]. (On the historical, personal and pedagogical argument of these definitions). In: *Intensions*. [= Библер 2002]

Bibler, V.S. (1991). *From science study — to logic of culture*: *Two philosophic introductions to the 21st century*. [In Russian]. Moscow. [= Библер 1991]

Bibler, V.S. (2002). *On the philosophy of culture*. [In Russian]. In: *Intensions*. Moscow. [= Библер 2002]

Kurganov, S.Yu. (1989). *A child and an adult in an educational dialogue*. [In Russian]. Moscow. [= Курганов 1989]

Received 05.02.2018

Анатолій Ахутін, Ірина Берлянд

ВОЛОДИМИР СОЛОМОНОВИЧ БІБЛЕР ТА ЙОГО ДІА-ЛОГІКА КУЛЬТУРИ

Володимир Біблер (1918–2000) — фундатор оригінальної філософської системи діалогіки, або логіки діалогу культур. Його філософія глибоко вкорінена в традиції класичної німецької філософії XIX сторіччя і є результатом її фундаментальної критики. Згідно з Біблером, кризи XX сторіччя, за яких було поставлено під знак запитання первинні поняття науки, етичні, правові, політичні принципи, естетичні критерії, є настільки радикальними, що заторкують першооснови класичної новоєвропейської раціональності. На відміну від філософії Нового часу (XVII–XIX сторіччя, Декарт, Кант, Фіхте, Геґель), що розуміла себе як *науковчення*, як обґрунтування розуму, що пізнає, та всієї науково-технічної цивілізації, для XX сторіччя, на думку Біблера, нагальною є філософія, що логічно обґрунтовує можливість *гуманітарного* розуму, зорієнтованого на цілісність *культури*. Культура ж обґрунтовує себе загалом, тільки виходячи за свої межі, на грані, в логічному діалозі з розумом іншої культури, з іншою культурою розуму. В цьому діалозі її можна зрозуміти як особливе всезагальне, як унікальну логіку (на відміну від Геґеля, Біблер обґрунтовує можливість різних логік), як цілісного суб'єкта розуміння з його особливим — і саме тому всеза-

гальним (загальнозначущим) — розумом. У філософському підґрунті культури Біблер знаходить можливість різних культур, що немовби перебувають у діалозі одна з одною. Біблер послідовно розвиває концепцію культури як діалогу культур: культури різних епох не поглинають одна одну в перебігу проґресивного розвитку, але у мисленні, художньому баченні, суспільному бутті сучасної людини спілкуються, сперечаються, навзаєм передбачають та обґрунтовують одна одну. На підвалинах своєї діа-логіки Біблер розробив концепцію Школи діалогу культур.

Ключові слова: В. Біблер, філософія, діа-логіка, культура, діалог культур, Школа діалога культур.

Anatolii Akhutin, Iryna Berlyand

VOLODYMYR SOLOMONOVYCH BIBLER
AND HIS DIA-LOGICS OF CULTURES

Volodymyr S. Bibler (1918–2000) is a philosopher and the author of conception of dialogics, or logic of the dialogue between cultures. Having started as a Marxist striving to resurrect the true Marx, free of the distortions of official Soviet dogma, Bibler created a completely original conception of philosophical logic based on the idea of the dialogic nature of human reason (cf. Bakhtin), an idea that is pursued to its ultimate logical foundations. Unlike the philosophy of the New Time (XVII–XIX centuries, Descartes, Kant, Fichte, Hegel), which saw itself as Wissenschaftslehre, as a substantiation of cognizing reason, XX-century philosophy, became a philosophy of culture that provided a logical basis on which culture (not just science) would be able to substantiate itself. Culture can do it only in a sort of logic dialogue with another culture's reason. Every culture, according to Bibler, creates its own particular Reason — and just as such universal one. Bibler described (reconstructed) the types of Reason for the cultures of certain epochs of European history: Classical Antiquity, the Middle Ages, the New Time. These different reasons, different logics, cannot be generalized or understood as different aspects or stages of a single universal; each of them realizes its own, particular (but universal) means of understanding. Bibler consistently develops the concept of culture as a dialogue of cultures: the cultures of different epochs do not absorb each other during progressive development, but in thinking, artistic vision, the social being of a modern person communicate, argue, debate, contend one with another, reciprocally presupposing and grounding one another. Bibler also worked out a conception of the School of the Dialogue of Cultures based on his dia-logics.

Keywords: V. Bibler, philosophy, dia-logic, culture, dialogue of cultures, school of dialogue of cultures.

***Ахутін, Анатолій** — позаштатний співробітник «Центру європейських гуманітарних досліджень» при Національному університеті «Києво-Могилянська академія».*

***Берлянд, Ірина** — позаштатний співпрацівник ВД «Дух і літера».*

***Akhutin, Anatolii** — candidate of sciences in chemistry, freelancer at European Humanities Research Center, University of "Kyiv-Mohyla Academy".*

***Berlyand, Iryna** — freelancer at PH "Dukh i litera".*